

Bajitoassi – árvvut ja prinsihpat

Máhttodepartemeantta gulaskuddannotáhta 10.03.17

Sisdoallu

Ovdasátni.....	3
Oahpahusa ulbmil	4
1 Oahpahusa árvovuodđđu.....	5
1.1 Olmmošárvu	5
1.2 Kultuvra, identitehta ja girjáivuohta.....	6
1.3 Kritihkalaš jurddašeapmi ja ehtalaš diđolašvuohta.....	7
1.4 Hábmennillu, ángiruššan ja suokkardanhállu.....	8
1.5 Luonddu ákten ja birasdiđolašvuohta.....	8
1.6 Demokratiija ja mielváikkuheapmi	9
2 Oahppama prinsihpat ja ovdáneapmi	10
2.1 Oahppahábmenn ja ollislaš gelbbolašvuohta	10
2.2 Sosiála oahppan ja ovdáneapmi	10
2.3 Gelbbolašvuohta fágain.....	11
2.4 Vuodđogálggat	12
2.5 Oahppat oahppat.....	13
2.6 Fágaidrasttildeaddji fáttát.....	13
2.6.1 Álbmotdearvvašvuohta ja eallinhálddašeapmi.....	14
2.6.2 Demokratiija ja borgárvuohta	14
2.6.3 Ceavzilis ovdáneapmi.....	15
3 Skuvlla práksisa prinsihpat.....	16
3.1 Láhčinn ovttaskas oahppái	16
3.2 Fátmmasteaddji oahppanbiras.....	17
3.3 Profešuvdnasearvevuohta ja skuvlaovdáneapmi	18

Ovdasátni

Norgga vuodđooahpahas lea dehálaš servodathuksejeddji bargu. Dát oassi oahppoplánabuktosiin čiekŋuda oahpahuslága ulbmilparagráfa ja vuodđooahpahas váldoprinsihpaid árvovuodu. Vuodđooahpahussii gullá vuodđoskuvlla ja joatkkaskuvlla oahpahas.

Olles oahppoplánabuvttus lea skuvlla práksisa vuodđu ja galgá leat mielde fuolaheame skuvlla govda ulbmila. Árvvut ja prinsihpat leat vuodđun oahpahas ja skuvlla deaivvadeamis ohppiiguin ovttaskasolmmožin, oahppansearvevuodain ja ovttasbargguin skuvllas ja ruovttuiguin. Mánáidgárdi ja vuodđooahpahas leat oasis oktasá oahpahasmannolagas ja dain lea seamma árvovuodđu.

Oahppoplánabuktosa bajitoassi válddaha geatnegahtti vuodđooainnu mii galgá báidnit ja doarjut pedagogalaš práksisa skuvllas. Buohkat geat barget oahpahasain, geatnegahttojit diktit dán vuodđooainnu báidnit iežaset plánema, čadaheami ja viidásetovdánahhtima buot oahpahas vuodđoskuvllas joatkkaskuvlii. Dokumeanta mearrida oahpahas fágain ja skuvlla práksisa prinsihpain ja čielggasmahtá oahpahas ovdasvástádusa oahppahábmemis ja oahppi ollislaš gelbbolašvuoda ovdáneamis. Bajitoasi stáhtus lea lánhaásahus ovttas eará osiiguin oahppoplánabuktosis.

Váldoulbmiljoavku leat oahpaheaddjit, bagadallit, veahkkebargit, skuvlajodiheaddjit, skuvlaeaiiggádat, eará fidnojoavkkut skuvllas ja oahppofitnodagat, geain buohkain lea ovdasvástádus oahpahussii. Dokumeanta galgá maiddá leat oahpaheaddjioahpuid vuodđun. Bajitoassi guoská ohppiid, fidnoohppiid, oahppokandidáhtaid ja rávis oassálastiid oahpahussii vuodđoskuvllas, joatkkaskuvllas, oahpus fitnodagas ja rávesolbmuidoahpahas. Dokumeanttas geavahit doahpágiid “oahppi”, “oahpaheaddjit” ja “skuvla” buohkaid birra geat oassálastet oahpahas, buot bargit, buot skuvllat ja buot oahppofitnodagat.

Oahppoplánabuktosa bajitoassi guoská norgga ja sámi skuvllaide. Sápmelaččain Norggas lea eamiálbmotstáhtus ILO-konvenšuvnna mielde, ja Vuodđoláhka nanne ahte stáhta galgá lánhit dili nu, ahte sápmelaččat sáhttet sihkkarastit ja ovdánahhtit iežaset giela, kultuvrra ja servodateallima. Sámi skuvllas lea danne buohtalas oahppoplánabuvttus mii gusto dain gielddain mat gullet sámegielaid hálddašanguvlui. Seamma oahppoplánabuvttus gusto ohppiide geain lea riekti oazžut oahpahas *sámegilli*, riikkas muđui. Oahppit muđui riikkas, geain lea riekti oazžut oahpahas *sámegielas*, galget čuovvut sámi oahppoplánabuktosa sámegiela fágas.

Oahppoplánabuktosa bajitoassi gusto maiddá skuvllaide mat leat dohkkehuvvon friddjaskuvlalága vuodul. Spiehkastat leat friddjaskuvllat mat leat ožžon dohkkehuvvot sierra vástideaddji oasis, dahje main lea lasáhus oahppoplánii mas skuvlla vuodđoarvvu dahje iešvuoda válddahit.

Oahpahusa ulbmil

Oahpahuslága ulbmilparagrafa čuodjá ná:

Oahpahus skuvllas ja oahpahusfitnodagas galgá, ruovttu ovttasbarggu ja ipmárdusa bakte, rahpat uvssaid máilmmi ja boahhte áiggi guvlui ja addit ohppiide ja fidnoohppiide historjjálaš ja kultuvrralaš máhtolašvuoda ja gullelašvuoda.

Oahpahusas galget risttalaš ja humanisttalaš vuodđudeaddji árvvut ja árbevierut leat vuodđun, nugo árvvusatnimis olmmošárvvu ja luonddu, vuodđun galgá maidda□i leat oskufriiddjavuohta, ráhkisvuohta earáide, ándagassii addojupmi, dásseárvu ja solidaritehta, ja eará oskkuid ja eallinoainnuid árvvut main olmmošvuoigatvuohta lea vuodđun.

Oahpahus galgá váikkuhit dasa ahte oahppa□ eanet ja ipmirda našunála kulturárbbi ja min oktasaš riikkaidgaskasaš kulturárbevieruid.

Oahpahus galgá addit kultuvrralaš šláddivuođa árvádusa ja oahppat árvvusatnit juohkehačča oskku. Oahpahus galgá ovddidit demokratiija, dásseárvvu ja diedalaš jurddašeami.

Oahppit ja fidnooahppit galget ovdánahttit máhtolašvuodaset, čehppodagaset ja guottuideaset vai hálddašit iežaset eallima ja ohppet searvat servodaga ovttasbargguide ja searvevuodaide. Sii galget beassat ovdánahttit hutkáivuoda, oassálastima ja diđoštandárbbu.

Oahppit ja fidnooahppit galget oahppat kritihkalaččat jurddašit ja doaibmat ehtalaččat ja birasdiđolaččat. Sis galgá leat mielovddasvástádus ja vuoigatvuohta searvat váikkuhandoaimmaide.

Skuvla ja oahpahusfitnodat galgá vuostáiváldit ohppiid ja fidnoohppiid luohttelašvuodain, gudnevuollegašvuodain ja gáibádusaiguin ja seammás addit hástalusaid mat ovddidit čuvgehusa ja oahppanmovtta. Buotlágan vealaheami galgá vuostálastit.

(Oahpahuslága § 1-1)

1 Oahpahusa árvovuodđu

Skuvlla geavat galgá leat ulbmilparagráfa árvvuid vuodul, ja dat galgá, ruovttu ovttasbarggu ja ipmárdusa bokte, ohppiide rahpat uvssaid máilmmi ja boahhteáiggi guvlui.

Amas guovlluin dárbbášit buot olbmot kompássa dádjadit. Ulbmilparagráfa árvvut galget veahkehit min oahppat, eallit ja bargat ovttas kompleaksa dálááiggis ja amas boahhteáiggis. Árvvut čohkkejit Norgga servodahkan ja leat min demokratiija vuodđun. Oktasaš árvvuid vuodđun leat kristtalaš ja humanisttalaš árvvut ja árbevierut. Dat bohtet maiddáid oidnosii iešguđet oskkuin ja eallinoainnuin, ja dat leat vuodđuduvvon olmmošvuoigatvuođaide.

Oahpahusa bokte galget oahppit oahppat árvvuid mat láidestit sin eallinovdáneapmái, ja sii galget ráhkkanahhtot šaddat jierbmás ja doaimmalaš servodatlahttun. Dát árvvut leat skuvlla doaimma geađejuolgi, ja skuvla fertte áimmahuššat ja ealáskahttit daid máhttogaskkusteami, miellaguoddbarggu ja juohke ovttaskas ohppiin deaivvadeami bokte. Árvvut galget báidnit skuvlla ja oahpaheddjiid deaivvadeami ohppiiguin ja ruovttuiguin, ja mii oahppái lea buoremus galgá álo lea vuodđoberoštupmin. Iešguđetlágan beroštumit, oainnut ja árvvut sáhttet dagahit gealdduid iešguđet joavkkuid gaskii. Oahpaheaddit ferttejit danne geavahit iežaset profeseunealla árvvošteami nu ahte árvvut mat áimmahuššet ovttaskas olbmo, ja árvvut mat áimmahuššet searvevuoda, balanserejuvvojit.

Sámi skuvllas galgá dasa lassin leat buotsámi perspektiiva ja vuodđuduvvot sámi árvvuide.

1.1 Olmmošárvu

Skuvla galgá fuolahit ahte olmmošárvu ja dat árvvut mat dorjot dan, leat oahpahusa ja olles doaimma vuodđun.

Buot olbmot leat ovttaárvosaččat. Olmmošárvvu loavkitmeahttunvuohta lea vuodđuduvvon ulbmilparagráfas ja huksejuvvo ovttaárvosašvuođa, solidaritehta ja daid gaskavuodaid jurdagiidda mat dahket min sorjaveažžan nubbi nuppis. Go oahppit ohppet hálddašit iežaset eallima, de ovdánahttet iešdovddu ja oadjebas identitehta, mii addá sidjiide ain vuodu ahtanuššat mentálalaččat, dovddolaččat ja sosiálalaččat. Skuvlla bargu lea doarjut juohke oahppi nu ahte ovttaskas oahppi dovda eallima oadjebassan ja jierpmálažžan. Ovttaskas oahppi persovnnalaš vuodđoeallinoainnu ja oamedovddu fertte váldit duodalaččat, vai buohkat sáhttet smiehttat, oskut ja cealkit friddja. Muhto ovttaskas olmmoš lea maiddáid hearki ja meaddá, ja ándagassii addojupmi ja lagamučča ráhkisteapmi leat dárbbášlaččat vai son beassá šaddat ja ahtanuššat. Go oahpaheaddit čájehit fuola ohppiide ja váldet sin duodas, de dohkkehuvvo olmmošárvu skuvlla ja servodaga vuodđoárvun. Seamma láchkai galget oahppit ieža jurddašit mo sii sáhttet leat mielde áimmahuššamin eará olbmuid árvvu, ja mo sii sáhttet eastadit olmmošárvvu loavkašuttima.

Olmmošvuoigatvuođaid vuodđun lea olmmošárvu, ja dat lea dehálaš oassi riektestáhta geađejuolggis. Dat vuodđuduvvojit universála árvvuide mat gusket buohkaide, beroškeahtá geat sii leat, gos sii leat eret, ja gos sii leat. Mánáidkonvenšuvdna lea oassi olmmošvuoigatvuođain ja addá mánáide ja nuoraide erenoamáš suodjalusa. Oahpahas fertte oktiivástidit olmmošvuoigatvuođaide ja addit ohppiide máhtu daid birra.

Skuvla galgá gaskkustit máhtu ja miellaguottuid mat ovddidit ovttárvosašvuođa ja dásseárvvu. Ovttaskas oahppis lea riekti árvvusadnojuvvot ja oazžut ovttárvosaš meannudeami ovttaskas oahppi eavttuid ja dárbbuid vuodul, almmá vealaheami vásitkeahtá. Ovttárvosašvuohta ja dásseárvvu leat árvvut maid ovddas leat dorron historjjá čađa, ja dat eaktudit ahte buot olbmui galget leat seamma vejolašvuođat, beroškeahtá geat sii leat. Árvvusatnin ja fuolla nubbái, servodahkii ja min lundui leat eaktun dasa ahte buohkat galget eallit buori eallima maiddái boahhteáiggis.

1.2 Kultuvra, identitehta ja girjáivuohta

Skuvla galgá addit ohppiide historjjálaš ja kultuvrralaš máhtolašvuođa ja gullelašvuođa, ja galgá veahkehit ahte juohke oahppi sáhtá áimmahuššat ja ovdánahttit iežas identitehta fáttmasteaddji ja girjás searvevuođas.

Oahpahas galgá addit ohppiide historjjálaš ja kultuvrralaš máhtu ja gullelašvuođa, ja galgá seammás rahpat uvssaid máilbmái ja boahhteáigái. Kristtalaš ja humanisttalaš árvvut ja árbevierut leat dehálaš oassi riikka oppalaš kulturárbbis, ja das lea leamaš dehálaš rolla servodaga hábmemis. Dát árbi lea ovdánahtton historjjá čađa. Dat lea leamaš vuolggasadjin stivrenvuohkái ja olu árvvuide ja kultuvrralaš árbevieruide mat veahkehit čohkket riikka álbmoga. Sámi kulturárbi lea maiddái oassi Norgga kulturárbbis.

Buot áiggiid čađa leat iešguđet rávnnjaldagat ja kulturárbevierut váikkuhan servodahkii. Kultuvrralaš, gielalaš ja eallinoinnolaš girjáivuohta báidná servodaga ja skuvlla. Skuvla galgá áimmahuššat dán girjáivuođa ja fáttmastit buohkaid. Dát bidjá stuorra gáibádusaid skuvlii ja oahpaheddjiid mánggakultuvrralaš gelbbolašvuhtii. Skuvla galgá doarjut ohppiid iežaset identitehta ovdáneami ja láchit dili nu ahte buohkat dovdet gullelašvuođa skuvlii ja servodahkii.

Máhttu historjjá, kultuvrra ja árbevieru birra ja iešguđet rávnnjaldagaid ja kulturárbevieruid ovttasdoaimmama birra nanne ohppiid identitehtaovdáneami ja kultuvrralaš áddejumi, ja dat duddjo gullelašvuođa servodahkii. Oahpahas galget oahppit ovdánahttit sihke oktasaš kultuvrralaš referánsaid, ja áktejumi ja gierdavašvuođa iešguđetláganvuhtii. Ipmárdus báikkálaš, nátionála ja riikkaidgaskasaš kulturárbbis lea dehálaš oahppi oahppahábmemei ja identitehtaovdánahttimii.

Oahpahas galgá sihkkarastit ahte oahppit šaddet oadjebas giellageavaheaddjit, ahte ovdánahttet iežaset gielalaš identitehta, ja ahte sáhttet geavahit giela jurddašit, duddjot oavila ja čatnat oktavuodaid earáide. Oktasaš giela ovdánahttin lea servodaga

doaimama eaktun. Seammás addá gielalaš girjáivuohta buot ohppiide mávssolaš hárijáneami albmanahhtinvugiiguin, ideaiguin ja kultuvrralaš árbevieruiguin mat riggodahttet buohkaid oahppama ja ovdáneami skuvlaservodagas.

Oahpahusa bokte galget oahppit oahppat ja áddet eamiálbmogiid ja minoritehtaid. Buot oahppit Norggas galget oahppat sámi eamiálbmoga historjjá, kultuvrra, servodateallima ja vuoigatvuodaid birra. Dárogiella ja sámeigiella lea ovttáárvosaš gielat. Sámi skuvla galgá láhčit dili nu ahte oahppit ožžot oahpahusa man vuodđun lea sámeigiella, kultuvra ja servodateallin. Dat galgá maiddái áimmahuššat sámi árvvuid nugo sámeigiela, árbevirolaš máhtu ja sohka- ja fuolkeoktavuodaid.

Juvddálaččat, kvenat/norggasuopmelaččat, vuovdesuopmelaččat, romat ja romániálbmot/táhterat leat nationála minoritehtat geain leat mánggaid čuđiid jagiid čanastumit Norgii. Dát álbmotjoavkkut leat maiddái leamaš mielde hábmemin oktasaš norgga kulturárbbi. Dán birra ferte duddjot diđolašvuoda skuvllas.

Buohkat sáhttet vásihit ahte sin iežaset identitehta lea garrasit čadnon searvevuhtii, muhto seammás dat eará surggiin earuha sin ja sii dovdet iežaset earaláganin. Mii leat buohkat danne sorjovaččat iešguđetláganvuodaid árvvusatnimis.

1.3 Kritihkalaš jurddašeapmi ja ehtalaš diđolašvuoha

Skuvla galgá veahkehit boktit mánáid sáhkkiivuoda ja oazžut din gažadit, ovdánahttit dieđalaš ja kritihkalaš jurddašeami ja ahte sii láhttejit ehtalaš diđolašvuodain.

Buot dieđa vuolgá imaštallamis. Kritihkalaččat ja dieđalaččat jurddašit mearkkaša geavahit jierpmi suokkardeaddji ja systemáhtalaš láhkai go deaivvada iešguđet fenomenaiguin, cealkámušaiguin ja máhttovugiiguin. Fágaoahpahus galgá addit ohppiide áddejumi kritihkalaš ja dieđalaš jurddašeamis vai sáhttet ohcat duohtavuoda ja áddejumi duohtavuoda válldaheami, dulkoma ja čilgema bokte geavahettiin teoriijaid, metoidaid, ákkaid ja duodaštusaid. Oahpahus galgá duddjot áddejumi das ahte metoidaid suokkardit duohtavuoda, ferte heivehit dasa maid háliidat suokkardit, ja metodaválljen stivre dan maid gávnna.

Ehtalaš diđolašvuoha lea dárbbalaš leat reflekterejeaddji ja iešheanaláš olmmožin servodagas ja eaktun áimmahuššat ja ain ovdánahttit demokratiija. Oahpahus galgá veahkehit ohppiid oadjut ehtalaš čuolmmaide ja ovdánahttit dáidduid dahkat ehtalaš árvoštallamiid.

Ásaiduvvan ideaid ferte guorahallat ja cuiggodit vai ođđa ipmárdus vuolgá. Go oahppit galget leat kritihkalaččat ovttá áššái, de ferte sis leat ipmárdus dálaš máhtus, ja sii fertejit máhttit jurddašit kreatiivvalaččat ja iešheanaláš vai ožžot ođđa áddejumi. Oahppit galget máhttit árvoštallat iešguđet máhttogálduid duohtavuoda ja jáhkehahttivuoda dábaláš norpmaid duogážiin, ja jurddašit kritihkalaččat dan birra mo dakkár norpmat ráhkaduvvojit. Sii galget maiddái sáhttit dovddastit ahte sin iežaset vásáhusat, oaivilat ja jáhkku sáhttet leat dievasmeahtumat dahje boastut. Oahpahus

ferite danne gávdnat rivttes balánssa gaskal ásaiduvvan diehtaga áktema ja nuppi bealis kritihkalaš ja hutkás jurddašeami mii gáibiduvvo ovdánahttit odđa máhtu.

Oahppit galget ovdánahttit buriid árvoštallannávccaid olu surggiin. Sihke dáiddalaš bargu, dieđa ja praktihkalaš fidnobargu gáibidit dáidduid vásihit, reflekeret ja árvoštallat. Kritihkalaš jurddašeapmi ja ehtalaš didolašvuohta leat danne vuolggasadjin oahppat olu iešgudet oktavuodain.

1.4 Hábmenillu, áŋgiruššan ja suokkardanhállu

Skuvla galgá diktit ohppiid dovddahit hutkáivuoda, oassálastima ja didoštandarbbu, ja diktit sin hárjehallat oaidnit vejolašvuođaid ja duohtandahkat ideaid.

Mánát ja nuorat leat sáhkkii ja háliidit fuomášit ja hábmet. Skuvla galgá árvvusatnit, arvosmahttit ja viidásetovdánahttit ohppiid diehtoáŋgirvuoda ja hábmennávccaid, ja oahppit galget beassat geavahit iežaset hábmennávccaid dovdašvuođaid ja jurddašeami bokte, searvevuodas ja iešheanaláčat. Dát leat dehálaš oasit ohppiid oahppamii, identitehtaovdáneapmái ja oahppahábmemii gitta álgojagiid spontána stoahkama rájes. Dáiddut jearahit, suokkardit ja geahččaladdat leat maiddái čiekŋalis fágalaš máhtu ovdáneami eaktun.

Servodaga ovdánahttet olbmot geain leat hábmen- ja hutkáivuodanávccat gávdnat čovdosiid sihke praktihkalaš ja teorehtalaš čuoľmmaide. Ohppiid galgá movttiidahttit hábmet ja čájehit áŋgiruššama ja suokkardanhállu. Riikkaidgaskasaš perspektiivvat ja ovttasbargu leat inspirašuvnna ja áŋgiruššama dehálaš gáldun. Dat arvosmahtta odđa ideaid, dáidduid álggahit ja duohtandahkat ideaid. Oahppit, geat ohppet hábmejeaddji surggiid birra nugo dutkan, kultuvra, dáidda ja fidnohuksen, ovdánahttet dáidduid geavahit máhtu ja gálggaid almmuhit vásáhusaid, gávdnat vástádusaid gažaldagaide ja čovdit váttisvuođaid.

1.5 Luonddu ákten ja birasdidolašvuohta

Skuvla galgá veahkehit ohppiid ovdánahttit birasdidolašvuođa, luonddu árvvusatnima ja luondduilu.

Oľmmoš lea oassi luonddus. Dála mánát ja nuorat galget giedahallat boahhteáiggi hástalusaid, ja min oktasaš boahhteáigi lea sorjavaš das ahte boahttevaš buolvvat sáhttet áimmahuššat min oktasaš eanaspáppa. Globála dálkkádatrievdamat ja biologalaš šláddjiivuoda massin lea okta dain stuorámus birasáitagiin mat máilmmis leat dál. Dáid hástalusaid ferite čovdit ovttas. Didolašvuohta das mo olbmo eallinvuohki ja sisabahkkemat lundui váikkuhit luonddu ja birrasa lea danne dehálaš.

Mii dárbbášat máhtu, ehtalaš didolašvuođa ja teknologalaš innovašuvnna gávdnat čovdosiid ja dahkat dárbbášlaš rievdadusaid eallinvuogis áimmahuššan dihte eallima eatnamis. Oahpahusa bokte galget oahppit oazžut máhtu báikkálaš ja globála birashástalusaid birra, ovdánahttit luondduáktema ja oahppat láhttet birasdidolaččat. Sii galget oazžut olu vejolašvuođaid oaidnit luonddu ávkki, vásáhusa ja ilu, buori

dearvvašvuoda ja oahppama gáldun. Skuvla galgá veahkehit ohppiid ovdánahttit áddejumi das maid mearkkaša áktet luonddu ja hukset movtta ja dáhtu áimmahuššat birra.

1.6 Demokratiija ja mielváikkuheapmi

Skuvla galgá addit ohppiide vejolašvuoda váikkuhit ja oahppat maid demokratiija geavadis mearkkaša.

Mánaid ja nuoraid galgá guldalit skuvlaárgabeaivvis, sis galgá leat dadjamaš ja sii galget sáhttit váikkuhit dan mii guoská sidjiide. Demokratiija lea servodaga geađejuolgi, ja oahpahuš galgá ovddidit guorraseami demokrátalaš árvvuide ja demokratiiji stivrenvuohkin. Demokrátalaš servodat lea dan duohken ahte olles álbmogis leat seamma vuoigatvuodát ja vejolašvuodát searvat mearridanproseassaide. Oahpahuš galgá addit ohppiide áddejumi mearkkašumis bisuhit demokratiija njuolggadusaid.

Skuvla galgá fuolahit kultuvrralaš girjáivuoda, fátmastit buot ohppiid searvevuhtii ja ovddidit oktasaš árvvuid. Dat galgá ovddidit demokrátalaš árvvuid ja miellaguottuid ovdagáttuid ja vealaheami vuostedeaddun, ja duddjot vuodu stivrenvuohkái man vuoddu leat oktasaš árvvut ja kultuvrralaš árbevierut buot olbmuid Norggas. Skuvla galgá maiddá duddjot árvvusatnima dasa ahte olbmot leat iešguđetláganat, ja oahpahit ohppiid čoavdit riidduid ráfálaš láhkai.

Unnitlogu suodjaleapmi lea dehálaš prinsihppa demokrátalaš riektestáhtas ja demokrátalaš servodagas. Demokrátalaš servodat suodjala maiddá eamiálbmogiid ja minoritehtaid. Bargu ovdánahttit nuppe dáfus girjáivuoda ja nuppe dáfus fátmastit ovttaskas olbmo gáibida diđolaš árvooainnu ja profešunealla árvvoštallannávccaid geavaheami. Skuvlasearvevuoda buot oassálastit fertejtit ovdánahttit diđolašvuoda sihke minoritehta- ja majoritehtaperspektiivvaid birra ja duddjot saji ovttasbargui, dialogii ja digaštallamii.

Norgga servodahkii searvan mearkkaša áktet ja doahttalit demokrátalaš vuoddoárvvuid nugo ovttaárvosašvuoda, dásseárvvu, lotnolas áktema, gierendavašvuoda, ovttaskas olbmo osko- ja cealkinfriddjavuoda ja friddja välljejumiid. Demokrátalaš árvvuid ferte maiddá ovddidit aktiivvalaš searvama bokte searvevuodas. Oahppit galget hárvánit iešguđetlágan demokrátalaš searvamii ja váikkuheapmái ja praktiseret daid, sihke beaivvalaš bargguin fágaiguin ja skuvlla ráđiid ja orgánaid bokte. Dákkár vásáhusat leat ráhkkanepmi dan ovddasvástádussii mii juohke servodatmiellahtus lea demokrátalaš vuoigatvuodaid ja geatnegasvuodaid ektui.

2 Oahppama prinsihpat ja ovdáneapmi

Oahpahus galgá leat veahkkin eallinagi oahppahábmenproseassas mas lea ovttaskas olbmo friddjavuohta, iešheanalašvuohta ja ovddasvástideapmi ulbmilin. Skuvla galgá sihkkarastit ahte oahppit váldet ovddasvástádusa iežaset oahppanproseassain ja reflekterejit daid, ja ahte ovdánahttet vuodđogálggaid ja áddejumi skuvlafágain olles oahppanmannolagas. Golbma fágarrastideaddji fáttá – álbmotdearvvašvuohta ja eallinhálddašeapmi, demokratiija ja servodatmiellahttovuohta, ja ceavzilis ovdáneapmi – gáibidit ahte oahppit ovdánahttet máhtu ja áddejumi fágaid rastá, nákkejit oaidnit čuolmmaid mángga oaidninsajiin ja gávdnet čovdosiid mat leat ávkin searvevuhtii. Ovttas skuvlla dehálaš vehkiin ohppiid sosiála oahppamii ja ovdáneapmái, de addá dát ollislaš gelbbolašvuođa ja oahppahábmemma ovttaskas oahppái.

Oahppoplánabuktosa sisdoallu lea sihke bajitárvvut ja oahpahusa prinsihpat ja ohppiid gelbbolašvuođamihttomearit ovttaskas fágas. Dát ollislašvuohta dat láidesta oahpahusa ja galgá duddjot oktavuodaid ohppiid oahppamis ja ovdáneamis.

2.1 Oahppahábmen ja ollislaš gelbbolašvuohta

Skuvla galgá doarjut ohppiid čuvgehusa ja veahkehit sin ovdánahttit ollislaš gelbbolašvuođa.

Buot oahppit bohtet skuvlii erenoamáš indiviidan iešguđet vásáhusaiguin. Ulbmillaš skuvlaárgabeaivi lea dehálaš sihkkarastit buot mánáide ja nuoraide buori bajásšaddama. Vuodđooahpahusa ulbmil lea olles olbmo ovdáneapmi ja galgá addit ohppiide vejolašvuođa áddet iežaset ja máilmmi. Dat galgá addit buohkaide vejolašvuođa ovdánahttit iežaset dáidduid ja lea vuodđun dahkat buriid välljejuumiid eallimis. Mánáid ja nuoraid galgá doarjut sin identitehta ovdánahttimis deaivvadettiin eará olbmuiguin, kultuvrrain, historjjáin, luondduin ja servodagain.

Skuvla servodatbargu lea ráhkkanahhttit buot mánáid ja nuoraid eallit máilmmis man dovdomearkkat leat sosiála, kultuvrralaš ja teknologalaš ovdáneamit. Servodat dárbbasa iešguđetlágan gelbbolašvuođa, ja dárbbut rievddadit. Oahpahus ferte láchčit dili nu, ahte bargoeallin oazžu kvalifiserejuvnon bargofámuid, ja bidjá vuođu kvalifiseret, bestet ja searvat buot surggiide oahpus, bargo- ja servodateallimis.

2.2 Sosiála oahppan ja ovdáneapmi

Skuvla galgá doarjut ja ovddidit ohppiid sosiála oahppama ja ovdáneami fága ja muđui skuvlaárgabeaivvi bargguiguin.

Ohppiid identitehta ja iešdovdu, oaivilat ja miellaguottut šaddet sosiála ovttasdoaimmamis. Skuvlla oktavuodas dáhpáhuvvá sosiála oahppan sihke oahpahas, bottuin, skuvlageainnus, skuvlamátkkiin ja eará doaimmaid olis. Fágalaš oahppama ii sáhte isoleret sosiála oahppamis. Beaiválaš barggus doibmet ohppiid fágalaš ja sosiála oahppan ja ovdáneapmi ovttas. Skuvla galgá ovddidit oahppanberrasa gos oahppit besset bidjat sániid iežaset jurdagiidda ja vásáhusaide ja guldalit earáid ideaid ja máhtu.

Vuostáiválddidettiin ohppiid galget oahpaheaddjit ovddidit gulahallama ja ovttasbarggu mii addá ohppiide duostilvuoda ja oadjebasvuoda cealkit iežasaset oaiviliid ja diedihit go eai leat ovttaoaivilis. Oahppat ákkastallat iežas oainnu ja guldalit earáid oainnuid addá ohppiide vuodu gieđahallat sierramielalašvuodaidda ja riidduidda ja ohcat čovdosiid ovttas.

Áddet mo earáin lea, lea vuodđun beroštit olbmui iežas birrasis ja váldit earáid vuhtii. Dáiddut áddet earáid dovdduid ja vásáhusaid lea empatiija, ustivuođa ja áddejumi vuoddu ohppiid gaskkas.

Ohppiid sosiála ovdáneamis lea mearkkašupmi searvevuhtii skuvllas. Oahppanbirrasis gos ohppiide čájehuvvo luohhtevašvuotta, gos leat posiitivlaš vuordámušat, ja gos ožžot ovddasvástádusa, ovddida berošteaddji ja geatnegas searvama. Buohkat fertejit oahppat ovttasbargat, doaibmat ovttas earáiguin ja ovdánahttit mielmearrideami ja mielvástádusa dáidduidda. Ohppiin lea alldiset ovddasvástádus váikkuhit buori searvevuhtii ja birrasii.

Kompleksa mediaduohtavuodas fertejit oahppit oahppat gulahallat ja oassálastit sosiála dohkkehuvvon vugiiguin. Servodaga teknologiijageavaheapmi addá vejolašvuoda mángga láhkai gulahallat ja ovttasdoaibmat mii sihke riggudahtta ja hástala sosiála birrasa. Oahppit fertejit oahppat ahte gutnehis ja vašši cealkámušat eai dohkkehuvvo. Ovttaskas olbmo buori árvvoštallannávccain lea stuorra mearkkašupmi personsuodjalusa ja priváhtaeallima árvvusatnima áimmahuššamis.

2.3 Gelbbolašvuotta fágain

Skuvla galgá atnit oahpahusa daid árvvuid ja prinsihpaid vuodul maidda oahpahus lea huksejuvvon.

Buot ohppiid fágalaš oahppan lea guovddáš oassi skuvlla barggus. Fágain barggadettiin galget oahppit ožžut bargguid ja searvat mánggabelálaš doaimmaide main lea eanet ahte eanet kompleksitehta. Fágaoahppan mearkkaša danne hárhallat geavahit máhtu ja gálggaid iešguđet láhkai, vai oahppit áiggi mielde sáhttet hálddašit mánggalágan fágalaš hástalusaid, sihke oktagaslaččat ja ovttasdoaimmadettiin earáiguin.

Oahppoplánat leat vuoruheapmi das maid oahppit galget máhttit ovttaskas fágas mat láchčat dili čiekŋalisoahppamii. Gelbbolašvuotta ovdánahtto refleksuvnna ja fágalaš čiekŋudeami bokte masa skuvla láchčá saji. Skuvla galgá láchčit dili čiekŋalisoahppamii vai oahppit áiggi mielde ovdánahttet áddejumi guovddáš ideain ja oktavuodain fágas, ja vai ohppet geavahit fágalaš máhtu ja gálggaid relevánta, kreatiivlaš ja dáiddolaš láhkai. Ulbmil lea ahte oahppit áddejit dan maid ohppet ja ovdánahttet gelbbolašvuoda mii dahká ahte sii sáhttet geavahit fága odđa ja amas dilálašvuodain ja oktavuodain.

Fágaid gelbbolašvuodamihttomearit dagahit ollislašvuoda man ferte geahččat ulbmilparagrafa ja oahppoplánabuktosa eará osiid duogážiin. Oahpaheddjiid

reflekšuvdna árvvuid ja prinsihpaid mearkkašumis oahpahusas lea guovddázis, vai dan gelbbolašvuoda maid oahppit galget ovdánahttit, sáhtta oaidnit oktilaččat.

Gelbbolašvuolta maid oahppit ožžot barggadettiin fágaiguin, lea sorjavaš das ahte sii ovdánahttet sihke máhtu, gálggaid ja miellaguottuid. Máhttu mearkkaša dovdat ja áddet fáktá, doahpagiid, teorijaid, ideaid ja oktavuodaid iešguđet fágasurggiin ja fáttáin. Gálggat leat doaimmaid dahje prosedyraid hálddašit go galgá bargat bargguid dahje čoavdit čuolmmaid, ja siskkildit earret eará motorihkalaš, kognitiivva, sosiála, kreatiivvalaš ja gielalaš gálggaid.

Gelbbolašvuolta fátmasta maiddá áddejumi ja dáidduid reflekteeret ja kritihkalaččat jurddašit fágas. Dát lea dehálaš oasit sihke teorehtalaš resonneremiid ja praktihkalaš bargguid áddemis. Reflekšuvdna ja kritihkalaš jurddašeapmi lea maiddá gitta miellaguottuid ja ehtalaš árvvoštallannávccaid ovdáneamis.

Fágaid gelbbolašvuodamihttomearit vuodđudit gelbbolašvuoda dán definišuvdnii:

Gelbbolašvuolta lea máhttit háhkat ja geavahit máhtu ja gálggaid dustet hástalusaid ja čoavdit bargguid oahpes ja amas oktavuodain ja dilálašvuodain.

Gelbbolašvuolta mearkkaša áddet ja nákcet reflekteeret ja kritihkalaččat jurddašit.

Gelbbolašvuodadoahpaga áddejupmi ferte leat vuodđun skuvlla oahppoplánaid ja árvvoštallama barggus.

2.4 Vuodđogálggat

Skuvla galgá láchit dili ohppiid viđa vuodđogálgga ovdáneapmái ja doarjut dan olles oahppanmannolagas.

Oahppoplánabuvttus definere vihtta vuodđogálgga – lohkan, čállin, rehkenastin, njálmálaš gálggat ja digitála gálggat. Dát gálggat lea dárbašlaš oahppanreaidut buot fágain ja leat dehálaččat sáhttit searvat ohppui, bargui ja servodateallimii. Máhttu hábmejuvvo ja gaskkustuvvo dialoga bokte earáiguin ja teavsttaid ja gulahallanteknologiijaid šláddjiivuođa bokte. Oadjebasvuolta njálmálaš ja čálalaš gielas lea ovdamearkka dihtii oahppama ja ovttaskas oahppi kultuvrralaš identitehta ja sosiála oktavuodaid ovdáneami eaktun. Oahpahus ovddasta danne dehálaš veahki ohppiid oppalaš giellaovdáneapmái ja oahppahábmemii.

Vuodđogálggat gusket buot fágaide, muhto fágaid iešvuolta mearrida man láchkai. Oahppat jurddašit ja gulahallat fágalaš relevánta vugiiguin lea lávki fágalaš áddejumi ovdáneamis. Fágalaš gelbbolašvuoda háhkan galgá danne dáhpáhuvvat ovttasdoaimmadettiin vuodđogálggaid ovdáneamiin fágas nu go lea čilgejuvvon skuvlafágaid oahppoplánain.

Vuodđogálggain lea mearkkašupmi olles oahppanmannolagas. Lea ovdamearkka dihtii oktilaš linnjá lohkan- ja čállinkoda čoavdimis mánáidskuvllas váttes fágalaš áddejumi ovdáneapmái boarrásat ohppiid gaskkas. Vuodđogálgabarggu galget danne buot oahpaheadjit buot fágain ja buot ceškiin fuolahit. Seammás lea stuorát ovddasvástáduš

ovttaskas gálggaide ovttaskas fágain. Dárogiepla ja sámegiela fágain lea válđoovddasvástádus lohka, čállima ja njálmmálaš gálggaid oahpaheamis, ja matematihkkafágas ges lea válđoovddasvástádus rehkenastinoahpahusas. Iešguđet fágain lea válđoovddasvástádus digitála gálggaid oahpahusa iešguđet beliin.

2.5 Oahppat oahppat

Skuvla galgá veahkehit ohppiid reflekteret iežaset oahppama, áddet iežaset oahppanproseassaid ja háhkat máhtu iešheanalaččat.

Skuvla galgá ráhkkanahhtit ovttaskas oahppi movtta, miellaguottuid ja strategiijaid eallinagi oahppama várás. Vai oahppi sáhtta háhkat máhtu ja gálggaid, de ferte son áddet iežas oahppama. Dákkár áddejumi sáhtta arvosmahttit buot ohppiin, ja dat addá fágalaš oahppama, iešheanalašvuoda ja máhttindovdu. Oahppit ohppet oahppat go barget fágalaš sisdoaluin. Fágaoahppama reflekšuvnna bokte sii ovdánahttet diđolašvuoda ja áddejumi iežaset ja earáid áddejumis ja oahppanproseassain. Dát gáibida ahte oahpaheaddjit čuvvot ohppiid ovdáneami dárkilit, ja ahte dorjot ovttaskas oahppi háhkat strategiijaid mat leat heivejuvvon dasa maid galget oahppat. Ohppiid oahppama iešheanalašvuoda ovdáneapmi dáhpáhuvvá dađistaga, ja doarjaga ferte heivehit sin ahká ja láddandássái.

Go oahppit váldet ovddasvástádusa iežaset oahppanproseassain, de ohppet sátnádit gažaldagaid, ohcat vástádusaid ja ovdanbuktit iežaset áddejumi. Dát váikkuha čiekŋalisooahppamii go oahppit oidnet máhttosurggiid oktavuodaidda ja hálddašit relevánta gulahallanvugiid háhkat, juohkit ja leat kritihkalaš iešguđet máhttovugiide. Dákkár máhtu ja oahppama vuodđoáddejumis lea bistevaš árvu.

Ii leat almmatge nu, ahte oahppanhástalusat álo leat ohppiid barggu ja oahppanstrategiijaid duohken. Sivtat sáhttet leat olu ja moalkásat, ja dat sáhttet leat iešguđet surggiin dahje fáttáid ja fágaid rastá. Muhtun ohppiide sáhttet váilevaš vuodđogálggat dahje kognitiiva, sosiála, emotionála dahje kultuvrralaš hástalusat maiddái cakkadit fágalaš progresašuvnna. Ambišuvdna ovdánahttit eallinagi oahppama buot ohppiid gaskkas gáibida danne koordinerejuvvon ovttasbarggu oahpahedđjiid gaskkas, vai oahppit álo sáhttet ovdánahttit iežaset iešheanalaš ja reflekterejeaddji oahppavaš olmmožin.

2.6 Fágaidrasttildeaddji fáttát

Skuvla galgá láchit dili oahppamii golmma fágaidrasttildeaddji fáttás: álbmotdearvvašvuohhta ja eallinhálddašeapmi, demokratiija ja servodatmiellahttovuohhta ja ceavzilis ovdáneapmi.

Dán golmma fágaidrasttildeaddji fáttás lea vuolggasadji áigeovuodilis servodathástalusain mat gáibidit ovttaskas olbmo ja searvevuoda searvama ja rahčama, báikkálaš servodagas, riikkadásis ja globálalaččat.

Oahppit galget oahppat dán golmma fáttá hástalusaid ja dilemmaid. Sii galget áddet daguid ja välljejumiid oktavuoda, ja mo mii máhtu ja teknologiija bokte sáhttit gávdnat čovdosiid. Fágaidrasttildeaddji fáttáid oahpahusa ulbmilat ovdanbuktojit fága gelbbolašvuodamihttomearis. Máhttovuoddu gávdnat čovdosiid dáid fáttáide gávdno olu iešguđet fágain, ja dat golbma fágaidrasttildeaddji fáttá galget veahkehit ohppiid áddet ja oaidnit oktavuodaidd fágaid rastá. Fáddábarggut gáibidit danne ahte skuvla láchčá dili čiekŋalisoahppamii, ja ahte iešguđet fágaid máhtut nannejit guhtet guoimmiideaset. Ulbmil lea ahte oahppit ohppet šaddat suokkardeaddji ja innovatiiva olmmožin ja sáhttet gávdnat vásttolaš ja ceavzilis čovdosiid.

2.6.1 Álbmotdearvvašvuolta ja eallinhálddašeapmi

Buot olbmot galget sáhttit dahkat vásttolaš eallinválljejumiid mat addet eallinkvalitehta ja buori boahpteáiggi. Álbmotdearvvašvuolta ja eallinhálddašeapmi-fáddá galgá veahkehit ohppiid ovdánahttit gelbbolašvuoda mii ovddida ohppiid dearvvašvuoda ja veahkeha sin dustet iešguđet hástalusaid eallimis. Oahppit galget oahppat hálddašit árgabeaivvi ja oazžut doarjaga vásihit eallima jierpmálažžan.

Hástalusat mat čatnasit dearvvašvuoda, seksualitehta, gárrenmirkkuid, media, golahusa ja persovnnalaš ekonomiija surggiide, gusket midjiide buohkaide. Mánnávuoda- ja nuorravuodaagis lea iešdovddu, iešárvvu ja oadjebas identitehta ovdánahttin erenoamáš dehálaš. Mánát ja nuorat dárbbášit einnostahtti bajásšaddanberrasa mas leat oadjebas rámmat ja buorit ovdagovat ja mas sáhttet digaštallat ja mo jurddašit váttes gažaldagain.

Oahppit galget hárjehallat bidjat sániid iežaset dovduide, oktavuodaide ja doaibmanminstariidda ja hálddašit daid. Sii galget oahppat bidjat rájáid ja árvvusatnit earáid, ovdánahttit buori iešgova ja searvat fágalaš ja sosiála searvevuhtii mii addá gullevašvuoda. Vai ollašuhtta dán, de ferte skuvla hábmet berrasa mas vuhtto gierdavašvuolta ja rabasvuolta.

2.6.2 Demokratiija ja borgárvuolta

Ohppiid galgá movttiidahttit servodatsearvamii iešguđet áigequovdilis arenain ja báikkálaš servodagas. Demokratiija ja borgárvuolta-fáddá galgá addit ohppiide áddejumi dain hástalusain mat leat eallit ovttas searvevuodas ja dan mearkkašumis ahte buohkain lea seamma vuoigatvuolta searvat servodaga hábmemii. Demokrátalaš árvvuide ja prinsihpaide guorruseapmi čatná servodatmiellahtuid oktii ja lea eaktun demokratiijii doaibmat bures.

Eallit ovttas girjás searvevuodas gáibida demokratiijaáddejumi ja erohusaid árvvusatnima ja gierdavašvuoda. Girjáivuolta riggudahtta searvevuoda, muhto leat álo vuostálasvuodat ja gealddut demokrátalaš servodagas indiviiddaid ja joavkkuid gaskkas. Rabasvuolta servodagas čalmmustahtta kultuvrralaš ja oskkolaš erohusaid ja vuostálasvuodaidd, ja gierdavašvuolta ja luohthevašvuolta leat dehálaš árvvut eastadit vierroolbmobalu, loavkašuhttimiid ja eará áitagiid searvevuoda ja demokratiija vuostá.

Demokratiija ja borgárvuohta-fáddá galgá veahkehit ohppiid ovdánahttit áddejumi demokrátalaš proseassain ja árvvuin ja miellaguottuin maid vuodul sáhttet doaibmat ja ovttasdoaibmat diđolaččat ja vásttolaččat. Oahppit galget oahpásmuvvat dasa manne demokratiija ii galgga atnit iešalddis čielga áššin, ja mo dan hábme ja bisuha dainna ahte buohkat ovdánahttet máhtu demokratiija birra ja ohppet searvat dasa.

2.6.3 Ceavzilis ovdáneapmi

Olbmuid eallinvuohki ja resursageavaheapmi váikkuhit luonddubirrasii, ja das leat váikkuhusat olles eatnamii. Ceavzilis ovdáneapmi mearkkaša suodjalit eallima eatnamis ja áimmahuššat dálá olbmuid dárbbu almmá bilitkeahhtá boahttevaš buolvvaid vejolašvuoda gokčat iežaset dárbbuid.

Teknologiijaovdáneami, birashástalusaid ja ehtalaš diđolašvuoda oktavuodat leat guovddázis dán fáttás. Ulmil lea nákkehit ohppiid guorahallat ja dahkat reflekterejuvvon välljejumiid das mii lea dárbbalaš ceavzilis ovdáneapmái buohkaide. Luonddubirrasa hálddašeapmi ja sosiála ja ekonomalaš bealit gullet oktii, ja ceavzilis ovdáneapmi eaktuda danne ahte servodaga riggodagat juhkkovvovvot ja hálddašuvvovvot vuoiggalaš láhkai.

Ceavzilis ovdáneapmi addá servodahkii vejolašvuoda buoridit buot olbmuid eallineavttuid ja sosiála beliid. Dát mielddisbuktá unnit geafivuoda ja unnit riidduid, buoret dearvvašvuoda, dásseárvvu ja oahpu. Teknologiijaovdáneapmi sáhtta veahkehit čoavdit dákkár váttisvuodaid, muhto maiddái ráhkadit ođđa. Máhttu fáttá birra mearkkaša áddet servodatovdáneami vuodđodilemmaid ja mo daid dustet. Dát lea vuolggasadjin doaibmat aktiivvalaččat ja diđolaččat buoridan dihtii máilmmi. Fáddá galgá duddjot doaivaga boahtteáigái ja čájehit ahte ovttaskas olbmo árjjas lea mearkkašupmi.

3 Skuvlla práksisa prinsihpat

Skuvla galgá vuostáiváldit ohppiid luohhtevasvuodain, áktemiin ja gáibádusaiguin, ja sii galget oážžut hástalusaid mat ovddidit oahppahábmema ja oahppanmiela. Vai lihkostuvvet dáinna, de ferte skuvla lámčit ovttaskas oahppái dili ja hukset fátmasteaddji oahppanbirrasa. Dát gáibida profešuvdnasearvevuoda mii berošta ovdánahttit skuvlla.

3.1 Lámčin ovttaskas oahppái

Skuvla galgá lámčit dili oahppamii buot ohppiide, arvosmahttit ovttaskas oahppi movtta ja oahppanmiela, ja áimmahuššat sin máhttestuvvanjáhkku.

Ohppiid oahppan ja ovdáneapmi galgá leat skuvlla doaimma guovddázis. Sii vulget skuvlii iešguđet vásáhusaiguin, ovdamáhtuin, miellaguottuiguin ja dárbbuiguin, ja skuvla ferte addit buot ohppiide seamma oahppan- ja ovdánavvejolašvuodaid, beroškeahtta sin eavttuin. Ohppiin lea duogáš mielde, ja sis lea doaivagat ja ambišuvnnat boahteáigái. Go oahppit oidnet árvvusatnima ja dohkkeheami, de veahkeha dát gullevašvuoda dovdui.

Buot oahppit galget oážžut áiggi suokkardit iešguđet fágasurggiid čikŋodaga. Lámčit saji čiekŋalisoahppamii eaktuda ahte skuvla váldá vuhtii dan ahte oahppit ohppet iešguđet lámkai, iešguđet leavttuin ja iešguđet progrešuvnnain. Dát gáibida máhtu das mo oahppit ohppet, maid sii máhttet ovdalis, ja eaktuda ovttaskas oahppi dárkilis čuovvoleami.

Skuvla galgá leat oahppama ja ovdáneami inspirašuvdnabáiki. Mánngabealálaš oahppandoaimmat ja -resurssat leat dehálaččat hábmet ja bisuhit beroštumi, searvama ja oahppanilu. Seammás leat diehttevaš rámmat ja movttiidahtti ollesolbmot dárbblašlaččat addit ovttaskas oahppái buori veahki, doarjaga ja neavvuma. Buori luohkkájodáheami vuodđun leat alla vuordámušat, liekkusis oktavuodát, profešunealla árvvoštallannávccat, olu iešguđetlágan oahpahusdoaimmat ja buorre čalbmi oaidnit ohppiid dárbbuid. Geahččaleapmi ja meaddin lea oahppama ja dohkkeheami dehálaš gáldu, ja ohppiid galgá ávžžuhit váldit riskkaid maidái dalle go lea eahpesihkar lihkostuvvet go. Oahppit geat vásihit máhttima, movttiidahttojit šaddat sávrribunja iešheanalázžan. Skuvlla bargu dat lea addit ohppiide oadjebasvuoda rasttildit rájaid ja geahččalit juoga váddása.

Buorre árvvoštallan, mas vuordámušat leat čielgasat ja oahppi searvá ja guldaluvvo, lea čoavddus heivehit oahpahusa iešguđet ohppiide. Oahpaheaddjit galget doarjut ja bagadallat ohppiid go bidjet alcceseaset mihttomeriid, välljejit heivvolaš ovdánavvugiid ja árvvoštallet iežaset fágalaš ja persovnnalaš ovdáneami. Skuvla ferte lámčit dili buori oktavuhtii iešguđet fágaid oahppamis, ja seammás fuolahit ahte ohppiid oahpahusdilli orru sihke birgehahti ja doarvái hástaleaddji. Skuvlla vuordámušat ovttaskas oahppái máhttima, rahčama ja barggu ektui váikkuhit oahppama ja movtta, ja menddo alla dahje unna vuordámušat váikkuhit ohppiid ambišuvnnaide ja jáhkkuiežas návccaide ja

vejolašvuodaide. Danne lea dehálaš ahte skuvla vuostáiváldá ohppiid ángiris, muhto realisttalaš vuordámušaiguin.

Oahpahusa árvvoštallama ulbmil lea vuosttažettiin ovddidit oahppama.

Oahppiárvvoštallamis ferte oahpaheddiin ja jodiheggiin leat profešunealla árvvoštallan. Skuvla ferte balanseret gaskal dárbbu oažžut dieđu ohppiid oahppama birra ja iešguđet árvvoštallandilálašvuodaide negatiivvalaš váikkuhusaid. Ovttaskas oahppi kárten ja áican leat gaskaoamit čuovvolit ovttaskas oahppi. Das lea almmatge unnán árvu jus dan ii čuovvul konstruktiiivvalaš doaimmabijuiguin. Jus menddo sakka deattuha duodašteami ja vuorroortnega, de sáhtá dat heajosmahttit ovttaskas oahppi iešgova dahje hehttet buori oahppanberrasa ovdáneami.

Lea hástaleaddji láchit dili nu ahte buot oahppit galget vásihit relevánssa ja hálddašemi, ja skuvla ferte mearridit mo ohppiid dárbbu buoremus lági mielde galgá dustet. Heivehuvvon oahpahus galgá eanemus lági mielde dáhpáhuvvat oahppijoavkku girjáivuhtii heiveheami ja variašuvvna bokte searvevuoda siskkobealde.

Skuvlla ja ruovttu ovttasbargu galgá nannet ovttaskas oahppi oahppama ja ovdáneami, ja skuvllas lea válđoovddasvástádus álggahit ja ordnet ovttasbarggu. Váhnemat ja fuolaheaddjit leat mánáid ja nuoraid deháleamos fuollaolbmot, ja sis lea dehálaš máhttu man skuvla sáhtá geavahit doarjut oahppi oahppahábmenproseassa. Ruovttu miellaguottuin skuvlii lea stuorra mearkkašupmi ohppiid searvamii ja skuvlarahčamii, ja váhnemat ja fuolaheaddjit deaivvadit skuvllain iešguđet dárbbuiguin ja vuordámušaiguin. Skuvla ferte danne čielgasit mitalit maid skuvla galgá ja sáhtá fállat, ja maid skuvla vuordá ruovttuin. Buorre ja luohttevaš dialoga lea lotnolas ovddasvástádus, ja skuvla ferte válđit vuhtii dan ahte eai buot ohppiin leat seamma vejolašvuodat oažžut veahki ja doarjaga ruovttus.

3.2 Fátmmasteaddji oahppanbieras

Skuvla galgá ovdánahttit fátmmasteaddji ja buriid searvevuodaide mat ovddidit dearvvašvuoda, loaktima ja oahppama buohkaide.

Oahppit jurddašit, vásihit ja ohppet ovttasdoaimmadettiin earáiguin oahppanproseassaid, gulahallama ja ovttasbarggu bokte. Skuvla galgá veahkehit ohppiid čájehit árvvoštallannávccaid go sii hállet earáid birra, ja ahte sii ohppet ovttasdoaimmat dohkálaš láhkai iešguđet oktavuodain ja iešguđet mediaiguin ja teknologiiiguin. Buot oahppit galget oahppat válđit ovddasvástádusa, searvat ja leat mielde váikkuheamen fátmmasteaddji searvevuodas. Oahppimielváikkuheapmi ferte báidnit skuvlla práksisa.

Árvvas ja doarju oahppanbieras lea positiivvalaš kultuvrra vuodđun gos oahppit movttiidahttojit ja arvvosmahttojuvvojit fágalaš ja sosiála ovdáneapmái. Jus oahppit dovdet iežasat dorvvuheapmin dahje leat balus, de sáhtá dát goazahit sin oahppama. Oadjebas oahppanberrasiid ovdánahttet ja bisuhit čielga ja fuolalaš ollesolbmot. Buot skuvlla bargiin lea ovddasvástádusa ovddidit oahppama, dearvvašvuoda ja loaktima

luohkká- ja skuvladásis ja eastadit givssideami ja loavkašuhthimiid. Fátmmasteaddji ja inspirerejeaddji oahppanbirrasa ovddideamis galgá girjáivuohta adnot riggodahkan mii ovddida máhtu ja áddejumi erohusaid birra.

Norpmain ja árvvuin mat ráđđejit oahppansearvevuodas, lea stuorra mearkkašupmi ohppiid sosiálalaš ovdáneapmái. Ustitvuolta duddjo gullelašvuoda ja nanne ovttaskas oahppi. Oahppit, geat dohkkehuvvojit ja vásihit luohhtevašvuoda, ohppet árvvusatnit iežaset ja earáid.

Skuvla sáhtta geavahit iešguđet oahppanarenaid. Iešguđetlágan báikkálaš, nationála ja riikkaidgaskasaš ovttaska bargu organisašuvdna- ja bargoeallima aktevrraiguin sáhtta nannet ohppiid oahppama áigevuodilis áššiin ja autenttalaš oktavuodain. Báikkálaš birra ja servodaga searvan sáhtta váikkuhit posiitivvalaččat skuvlla ovdáneapmái. Máhttolonohallan buotahkásaš olbmuiiguin iešguđet sajiin máilmmis sáhtta ohppiide addit perspektiivvaid iežaset oahppama, oahppahábmema ja identitehta ektui ja čájehit ovttaska bargu árvvu gielalaš, politihkalaš ja kultuvrralaš rájaid rastá.

3.3 Profešuvdnasearvevuolta ja skuvlaovdáneapmi

Skuvla galgá leat profešuvdnafágalaš ja árvvolaš searvevuolta gos oahpaheaddjit, jođiheaddjit ja eará bargit reflekterejit, árvvoštallet ja viidáseappot ovdánahttet iežaset geavada.

Skuvla servodatásahussan lea geatnegahtton hukset ja praktiseret oahpahusa árvvuid ja prinsihpaid. Skuvlaeaiggádiin, skuvlajođiheddiin ja oahpaheddiin lea oktasaš ovddasvástádus dasa ahte skuvlla práksisa oktiivástida olles oahppoplánabuktosiin. Oahppanmannolaga dásiid ja ruovttu ja skuvlla buorre ja systemáhtalaš ovttaska bargu lea mielde álkideamen sirdima iešguđet cehkiid gaskkas.

Oahpaheaddji lea ovdagovva mii galgá duddjot oadjebasvuoda ja láidestit ohppiid oahppama čađa. Oahpaheaddji lea dehálaš oahppanbirrasii mii movttiidahtta ja veahkeha ohppiid oahppat ja ovdánit. Dat gáibida ahte oahpaheaddjis lea ovddasmoraš ovttaskas oahppái. Dát mielddisbuktá maiddá veahkehit ohppiid geat dahket heajos válljejuumiid, eai dovdda iežaset fátmmastuvvon, dahje go rahččet oahppat dan mii lea sávvojuvvon ja vurdojuvvon. Go bargá oktavuodain ja gullelašvuodain ohppiid gaskkas, de galgá oahpaheaddji váikkuhit ovdánahttet oahppankultuvrra ja addit ohppiide fágalaš ja emotionála doarjaga.

Profešuvnnain lea oktasaš árvvuodđu ja oktasaš dutkan- ja vásáhusvuđot máhttovuodđu. Sii hálddašit ovddasvástádusa árvvoštallet kompleaksa gažaldagaid. Oahpaheaddjit ovdánahttet iežaset fágalaš, pedagogalaš ja fágadidaktihkalaš árvvoštallannávccaid gulahaladettiin ja ovttaskadoaimmadettiin mielbargiiguin. Árvvoštallannávccat ovdánahttojit maiddá iežas práksisa reflekterema bokte, ja profešunealla árvvoštallan dáhpáhuvvá sihke oktagaslaččat ja ovttaska earáiguin.

Váttes pedagogalaš gažaldagain lea hárve čielga vástádus. Skuvlla bargiin ferte danne leat dohkkeheapmi ja sadji geavahit iežaset árvvoštallannávccaid iežaset barggus. Oahpaheaddjit fertejit smiehttat dárkilit maid, mo ja manne oahppit ohppet, ja mo sii buoremus lági mielde sáhttet jodihit ja doarjut ohppiid oahppama, ovdáneami ja oahppahábmema. Oahpaheaddjit geat ovttas reflekterejit ja árvvoštallet oahpahusa plánema ja čadaheami, ovdánahttet stuorát áddejumi buori pedagogalaš práksisas. Dán ferte dahkat sihke profešuvnna máhttovuođu ja árvovuođu vuodul.

Buorre skuvlajodiheapmi eaktuda fágalaš legitimizehta, ja buorre jodiheapmi vuoraha ovttasbarggu ja oktavuodaid ovddideami hukset luohhtevasvuoda organisašuvnnas. Skuvlla jodihangoddi galgá láidestit oahpaheddjiid pedagogalaš ja fágalaš ovttasbarggus ja leat mielde ovdánahttimin dássedis ja positiivvalaš birrasa gos buohkain lea dáhttu bargat buoremusat. Skuvlajodihangotti bargu dat lea láidestit nu, ahte buohkat besset geavahit iežaset nana beliid, vásihit máhttima ja ovdánit.

Buorre skuvlaovdáneapmi gáibida kultuvrra mii diktá gažadit ja ohcat vástádusaid. Buori skuvlaovdáneami hábme profešuvdnasearvevuolta mii berošta mo skuvlla práksisa váikkuha ohppiid oahppamii ja ovdáneapmái. Dát mielddisbuktá ahte profešuvdnasearvevuolta reflektere árvoválllejumiin ja ovdánahttindárbbuin, ja práksisa dutkama, ehtalaš árvvoštallamiid ja vásáhusvuđot máhtu mearredidolaš doaibmabijuid vuodđun. Mielbargiid ovttasbarggu, doarjaga ja bagadallama bures ovdánan struktuvrrat skuvllaid rastá ovddidit juogadan- ja oahppankultuvrra. Buot skuvlla bargit fertejit aktiivvalaččat searvat profešunealla oahppansearvevuhtii viidásit ovdánahttit skuvlla.